

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.64>

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ПОДОЛАННЯ КОРДОНІВ: ДІАПАЗОНИ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Щербанюк О.В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID 0000-0002-1307-2535*

Щербанюк О.В. Міграційні процеси та подолання кордонів: діапазони переміщення.

Вказується, люди переміщуються з місця на місце з давніх-давен. Одні переміщуються у пошуках нових економічних можливостей та перспектив. Інші тікають від життя в умовах збройних конфліктів, відсутності продовольчої безпеки, переслідувань, тероризму або порушення та обмеження прав людини. Треті – з метою уникнути несприятливих наслідків зміни клімату чи стихійних лих (зміна клімату) або в силу інших факторів. Міграційні процеси прямо залежні від можливості (або навпаки) особи переміщуватися з однієї держави у іншу, тобто долати кордони. Міжнародне товариство в умовах зростання масштабів такого глобального явища, як переміщення великих груп біженців та мігрантів розробляє все нові шляхи регулювання та спрощення процедури перетину кордонів

Стаття присвячена міграційним процесам в аспекті особистої мобільності та її можливостей, свободі пересування як невід'ємному аспекту індивідуальної автономії та імміграційному контролю приймаючої країни, який має вирішальне значення для факту міграції і подальшої реалізації прав і свобод мігранта.

Вказується, у світі використовують кілька типів національних кордонів: 1) відкритий кордон, 2) умовно відкритий кордон, 3) контрольований кордон, 4) закритий кордон. Як видно з наведених вище прикладів, існують різні ступені «відкритості» кордону, характер яких залежить від того, чи існує фізичний паспортний контроль (і чи застосовується він). Паспортний контроль з боку поліції або співробітників імміграційної служби може здійснюватися на деяких типах кордонів, але громадянам території призначення або території, що беруть участь, дозволяється перетинати кордон не більше ніж за посвідченням особи без будь-яких додаткових дозволів, обмежень або умов.

Таким чином встановлено, міграційні процеси супроводжуються багатьма етапами переміщення особи, одним із найважливіших є перетин кордонів, які в свою чергу формують діапазони переміщення мігрантів.

Ключові слова: міграційні процеси, право на міграцію, громадянство, свобода переміщення, подолання кордонів, діапазони переміщення особи.

Shcherbanyuk O.V. Migration processes and overcoming borders: ranges of movement.

It is indicated that people have been moving from place to place since ancient times. Some move in search of new economic opportunities and prospects. Others are fleeing a life of armed conflict, food insecurity, persecution, terrorism, or human rights abuses and restrictions. Others - in order to avoid adverse consequences of climate change or natural disasters (climate change) or due to other factors. Migration processes directly depend on the ability (or vice versa) of a person to move from one state to another, that is, to cross borders. International society, in the context of the growing scale of such a global phenomenon as the movement of large groups of refugees and migrants, is developing more and more new ways of regulating and simplifying the procedure for crossing borders

The article is devoted to migration processes in the aspect of personal mobility and its possibilities, freedom of movement as an integral aspect of individual autonomy and immigration control of the host country, which is of decisive importance for the fact of migration and the further realization of the rights and freedoms of the migrant.

It is indicated that several types of national borders are used in the world: 1) open border, 2) conditionally open border, 3) controlled border, 4) closed border. As can be seen from the above examples, there are different degrees of “openness” of the border, the nature of which depends on whether physical passport control exists (and whether it is used). Passport control by the police or immigration officials may be carried out at some types of borders, but nationals of the destination or participating territories are only allowed to cross the border with ID without any additional permits, restrictions or conditions.

Thus, it was established that migration processes are accompanied by many stages of movement of a person, one of the most important of which is the crossing of borders, which in turn form the ranges of movement of migrants.

Key words: migration processes, the right to migration, citizenship, freedom of movement, overcoming borders, ranges of movement of a person.

Постановка проблеми. Люди переміщуються з місця на місце з давніх-давен. Одні переміщуються у пошуках нових економічних можливостей та перспектив. Інші тікають від життя в умовах збройних конфліктів, відсутності продовольчої безпеки, переслідувань, тероризму або порушення та обмеження прав людини. Треті – з метою уникнути несприятливих наслідків зміни клімату чи стихійних лих (зміна клімату) або в силу інших факторів.

Міграційні процеси прямо залежні від можливості (або навпаки) особи переміщуватися з однієї держави у іншу, тобто долати кордони. Міжнародне товариство в умовах зростання масштабів такого глобального явища, як переміщення великих груп біженців та мігрантів розробляє все нові шляхи регулювання та спрощення процедури перетину кордонів.

Аналіз наукових джерел. Слід відзначити, досліджуваним в роботі питанням їх змісту, сутності, правого забезпечення були присвячені роботи значної кількості науковців, зокрема, Авер'янова В.Б., Битяка Ю.П., Коломоєць Т.О., Комзюка А.Т., Лунченка Д.В., Нижник Н.Р., Сушинського О., Шестака В.С., Ярмиша О.Н. та інших дослідників.

Автор ставить собі за мету розкрити особливості міграційних процесів та подолання кордонів крізь призму діапазонів переміщення.

Вклад основного матеріалу. Ще у 2015 р. число мігрантів по всьому світу склало 244 мільйони людей, де водночас до 65 мільйонів осіб є вимушеними переселенцями, включаючи понад 21 мільйонів біженців, 3 мільйони осіб, які шукають притулку, і понад 40 мільйонів внутрішньо-переміщених осіб [1].

Окрім цього, міграційні процеси тісно пов'язані із свободою пересування, правом особи на зміну громадянства та місця проживання. Це активні права людини, що охоплюють такі права і свободи людей як: подорожувати з місця на місце в межах території країни, залишати країну і повертатися до неї, перетинати кордони, змінювати громадянство, залишатись на території іншої країни так довго, скільки дозволяє законодавство іноземної країни, свободу переміщення по території приймаючої країни, здійснювати цивільні, економічні, релігійні, сімейні права тощо.

Правова регламентація вищезазначених права і свобод здійснюється шляхом закріплення положень в текстах конституцій, нормативно-правових актах різних рівнів та служб, та нормах міжнародного права. Наприклад, стаття 13 Загальної декларації прав людини закріплює: «Кожна людина має право на свободу пересування та проживання в межах кордонів кожної держави. Кожен має право залишити будь-яку країну, включаючи свою власну, та повернутися до своєї країни» [2].

Якщо вище було вказано активні права і свободи людини, які є реальними, об'єктивними, тобто такі, що потребують від особи здійснення своєї право і дієздатності, то мета даної статті вказати на суб'єктивну сторону міграції, а саме – подолання кордонів. Зробимо акцент саме на процедурі перетину кордону, в залежності від успіху якої особа може мігрувати і реалізувати свої права і свободи на території іншої держави.

Свобода пересування обмежується різними способами, наприклад політичними рішеннями, міграційною політикою уряду, вимогою суспільства (тощо) і відрізняється в кожній країні. Такі обмеження, як правило, засновані на міркуваннях громадської охорони здоров'я, релігійних поглядах населення, правопорядку, національній безпеці. Ці умови фактично передують міграції особи, а отже поняттю свободи пересування. Обмеження на міжнародні поїздки людей (іміграція чи еміграція) є звичайним явищем. В середині країн свобода пересування часто більш обмежена для неповнолітніх, і кримінальне законодавство може модифікувати це право, оскільки воно застосовується до осіб, які обвинувачуються або засуджені за злочини (наприклад, умовно-дострокове звільнення, випробуваль-

ний термін, реєстрація). У деяких країнах свобода пересування історично була обмежена для жінок та представників несприятливих расових та соціальних груп [3, с. 102]. Обставини, як юридичні, так і практичні, можуть обмежувати цю свободу. Наприклад, країна, яка зазвичай дозволяє поїздки, може обмежити це право під час війни.

Обмеження можуть включати:

- 1) національні та регіональні офіційні тарифи на мінімальну заробітну плату, що перешкоджають виходу на ринок праці (вільне пересування чи міграція працівників);
- 2) офіційні посвідчення особи (внутрішні паспорти, свідоцтва про громадянство, закордонні паспорти), які необхідно мати при собі та пред'являти на вимогу;
- 3) зобов'язання осіб щодо реєстрації зміни адреси або партнера у державних органах;
- 4) протекціоністські місцеві/регіональні бар'єри для житлового будівництва та, отже, заселення у певні райони;
- 5) заборона придбання нерухомого майна та інших матеріальних цінностей;
- 6) нормативно-правове обмеження на переміщення певними маршрутами, відвідування іноземцями місць, доступ до яких є обмеженим або забороненим в силу різних причин;
- 7) політичну та суспільну активність, обіймання деяких посад тощо [4, с. 77].

Також, свобода пересування осіб може різко обмежитися, за умов скоєння правопорушення чи злочину. Обмеження можуть бути також накладені на засуджених злочинців, які перебувають на випробувальному терміні або умовно-достроково звільнених осіб. Особам, звинуваченим у скоєнні злочинів та звільненим під заставу, також може бути заборонено виїзд.

Хоча поїздки до країн і країн, як правило, дозволені (з деякими обмеженнями), більшість держав обмежують тривалість перебування тимчасових відвідувачів у країні. Це може залежати від країни громадянства та країни, до якої ви мігрували. У деяких випадках (біженці, яким загрожує безпосередня шкода здоров'ю після повернення до своєї країни, або осіб, які шукають притулку) безстрокове перебування може бути дозволене з гуманітарних міркувань, але в більшості інших випадків перебування зазвичай обмежене. Одним помітним винятком із цього є вільне пересування людей у Європейському Союзі, де громадяни будь-якої країни ЄС та Європейської асоціації вільної торгівлі зазвичай мають безстрокове перебування в інших країнах [9, с. 15]. Тож у більшості країн світу для в'їзду на їх територію негромадянам потрібна віза або інша форма дозволу на в'їзд. Ті, хто в'їжджає в країни, порушуючи правила, що вимагають таких документів, часто піддаються депортації, затриманню чи ув'язненню.

Окрім цього, більшість країн вимагають, щоб їх громадяни виїжджали за дійсним паспортом, проїзним документом, виданим міжнародною організацією, або, у деяких випадках, документом, що засвідчує особу. Умови видачі та повноваження уряду відмовляти у видачі паспорта варіюються в кожній державі. За певних обставин країни можуть видавати проїзні документи (наприклад, перепустку) іноземцям, тобто особам, які не є власними громадянами. Отже, наявність виданого паспорта не гарантує декларація про виїзд із країни. Особі може бути заборонено виїзд із країни з ряду причин, таких як перебування під слідством як підозрюване, відбування кримінального покарання, невиконання боргу або створення загрози національній безпеці.

У деяких країнах заборона на виїзд може набувати форми анулювання раніше виданого паспорта. Наприклад, Сполучені Штати можуть анулювати паспорти за своїм бажанням [5]. Деякі країни, такі як колишній Радянський Союз, вимагали, щоб їх громадяни, а іноді й іноземці отримували виїзну візу, щоб їм дозволили залишити територію.

Звідси, вважаємо за потрібне запропонувати наступний термін: «діапазон руху» - це реальна відстань, яку може пройти особа, що мігрує відповідно до міжнародного і національного законодавства обох країн. Якщо особа належним чином перетнула кордон, очевидно вона пройшла міграційний контроль (дільницю) та опинилася в іншій державі. В такому випадку граничний діапазон переміщення особи перевіряється саме на дільниці і продовжується в подальшому на території іноземної держави, тож діапазон руху особи може бути двох видів – переміщення до кордону та всередині приймаючої країни.

Повертаючись до питання перетину кордону, то зазначимо, що у минулому, переважна більшість держав мали відкриті міжнародні кордони або на практиці, або через відсутність будь-яких правових обмежень. Багато авторів, таких як Джон Мейнард Кейнс, визначили початок 20-го століття і особливо Першу світову війну як момент, коли такий контроль став звичайним явищем [6, с. 37].

Кордони зазвичай визначаються як географічні кордону, що накладаються або такими особливостями, як океани і місцевість, або політичними утвореннями, такими як уряди, суверенні держави, федеративні держави та наднаціональні утворення. Політичні кордони можуть бути встановлені через війну, колонізацію або взаємні угоди між політичними утвореннями, що проживають у цих областях; Створення цих угод називається делімітації кордонів [7, с. 47].

Деякі кордони, такі як внутрішні адміністративні кордони більшості держав або міждержавні кордони в межах Шенгенської зони, відкриті та повністю не охороняються. Більшість зовнішніх політичних кордонів частково або повністю контролюються, і їх можна законно перетнути тільки в спеціально відведених прикордонних контрольно-пропускних пунктах, а сусідні прикордонні зони також можуть контролюватись.

У світі використовують кілька типів національних кордонів:

1) відкритий кордон – це кордон, який забезпечує вільне переміщення людей між юрисдикціями без жодних обмежень на пересування та відсутність суттєвого прикордонного контролю. Кордон може бути відкритим кордоном через навмисне законодавство, що дозволяє вільне пересування людей через кордон (де-юре), або кордон може бути відкритим кордоном через відсутність правового контролю, відсутність належного правозастосування або належного нагляду за кордоном (де-факто). Прикладом першого є Шенгенська угода між більшістю членів Європейської економічної зони (ЄАВТ та ЄС). Прикладом останнього є кордон між Бангладеш та Індією [8, с. 203].

2) умовно відкритий кордон - дозволяє перетинати кордон людям, які відповідають певному набору умов. Прикладом умовно відкритого кордону є кордон будь-якої країни, що дозволяє пересування осіб, які шукають притулку, через застосування або Конвенції про статус біженців 1951 р., або міжнародне право, що дозволяє людям перетинати кордон, щоб уникнути ситуації, коли їхньому життю загрожує безпосередня небезпека, або значна небезпека. Інший приклад – кордон між Ірландією та Великою Британією. Обидві країни дозволяють необмежене пересування своїх громадян, але для того, щоб мати право на таке пересування через Ірландське море, від цих же громадян може знадобитися надати в морських портах та аеропортах докази того, що вони є громадянами Великої Британії чи Ірландії. Ці перевірки проводить поліція, а не імміграційна служба.

3) контрольований кордон – дозволяє пересування людей між різними юрисдикціями, але накладає обмеження, котрий іноді значні обмеження для цього пересування. Цей тип кордону може вимагати, щоб особа, яка перетинає цей кордон, отримала візу або в деяких випадках може дозволити короткий період безвізового в'їзду в нову юрисдикцію. На контрольованому кордоні завжди є будь-який метод документування та реєстрації переміщень людей через кордон для подальшого відстеження та перевірки дотримання будь-яких умов, пов'язаних з візою або будь-якими іншими умовами перетину кордону. Контрольований кордон накладає обмеження на те, що особа, яка перетинає кордон, може робити в новій юрисдикції, це зазвичай проявляється в обмеженнях на працевлаштування, а також обмежує тривалість часу, протягом якого особа може законно залишатися у новій юрисдикції.

4) закритий кордон – перешкоджає переміщенню людей між різними юрисдикціями з обмеженими або відсутніми винятками, пов'язаними з цим переміщенням. Ці кордони зазвичай мають паркани або стіни, в яких закриті будь-які ворота або прикордонні переходи, і якщо ці прикордонні ворота відчинені, вони зазвичай дозволяють пересування людей тільки у виняткових обставинах. Можливо, найвідомішим прикладом закритого кордону, що зберігся, є демілітаризована зона між Північною Кореєю і Південною Кореєю.

Як видно з наведених вище прикладів, існують різні ступені «відкритості» кордону, характер яких залежить від того, чи існує фізичний паспортний контроль (і чи застосовується він). Паспортний контроль з боку поліції або співробітників імміграційної служби може здійснюватися на деяких типах кордонів, але громадянам території призначення або території, що беруть участь, дозволяється перетинати кордон не більше ніж за посвідченням особи без будь-яких додаткових дозволів, обмежень або умов.

Таким чином, міграційні процеси супроводжуються багатьма етапами переміщення особи, одним із найважливіших є перетин кордонів, які в свою чергу формують діапазони переміщення мігрантів.

Список використаних джерел:

1. New York Declaration for Refugees and Migrants // A/RES/71/1. 2016. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf.
2. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948.
3. Dowty, Alan, *Closed Borders: the Contemporary Assault on Freedom of Movement*. Yale University Press, 1989.
4. Bauböck, R. (2009). «Global Justice, Freedom of Movement and Democratic Citizenship». *European Journal of Sociology*. 50 (1): 1. doi:10.1017/s000397560900040x.
5. Haig v. Agee, Passport Act of 1926. <http://cdn.loc.gov/service/l1/usrep/usrep453/usrep453280/usrep453280.pdf>.
6. Keynes, J.M. (1920) *The Peace of Versailles* by J.M. Keynes, Author of «The Economic Consequences of The Peace» in *Everybody's Magazine*, September, pp. 36–41.
7. Slater, Terry (2016). «The Rise and Spread of Capitalism». In Daniels, Peter; Bradshaw, Michael; Shaw, Denis; Sidaway, James; Hall, Tim (eds.). *An Introduction To Human Geography* (5th ed.). Pearson. p. 47.
8. Sidaway, James; Grundy-Warr, Carl (2016). «The Place of the Nation-State». In Daniels, Peter; Bradshaw, Michael; Shaw, Denis; Sidaway, James; Hall, Tim (eds.). *An Introduction To Human Geography* (5th ed.). Pearson.
9. Яковюк І.В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством. Проблеми законності. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2010. Вип. 107. С. 13–22.